

Elementer til opvågning

Tidsskrift.

Det danske tidsskrift *Ny Jord* er et stykke folkeoplysning, der genopdager den store fortælling om menneskets forhold til naturen, og ikke mindst naturens indvirkning på mennesket. Det handler ikke kun om æstetisk-poetisk klimadannelse, men hvordan eksistensen overhovedet relaterer sig til det levende.

ALEXANDER CÄRNERA
Forfatter og essayist, København.

Det er første søndag i advent lige over middag. Jeg står i en bagård på Nørrebro, ilden gløder i et lille bål, en biolog fortæller om hvorfor træer og mennesker ikke er særlig forskellige. Flere af de fremmede har vandrestøvler på og ligner nogle der er kommet ude fra skovene. På et lille bord står stabler af den telefonbogstykke nye dobbeltdugelse af *Ny Jord*. Tidsskrift for naturkritik nr. 3-4.

Alt fra mere videnskabelige tekster over personlige essays, prosadigte, billedkunst, lydmalier og fotos pryder dette sjældne boghåndværk på 660 sider. Det er som om bogen livsiker. Du skal ikke kun læse, men læse langsomt, læse, se, lytte, sans og tænke, om alt det vi måske godt ved om mennesker, dyr og natur, men som vi har glemt, fortrængt. Men også om det vi ikke ved, som vi endnu ikke kan forestille os, som måske kunne bringe os på helt andre tanker, få os til at stoppe op, og måske, som barnet, igen få øje på det nye. Tiden er kommet til at høre opmærksomheden mod de øjeblikke, glente eller anderledes liv, dyr og planter.

VI KAN IKKE TAGE NOGET FOR GIVET

»Antropocen er blevet kaldt den store »dymyggelse«, og det er fristende at spørge, hvorvidt det kopernikanske verdensbillede i en vis forstand er ved at bryde sammen, lyder det i forordet. Ifølge de to redaktører,

Jeppe Carstensen og Andreas Vermehren Holm, er det på tide igen at orientere os mod jordens rolle og et nyt, geocentriske verdensbillede for overbilledet at forstå det levendes værdi. Det kræver en ændring af skalaen mod det planetariske. De citerer her den amerikanske science fiction-forfatter Kim Stanley Robinson, for hvem livet »er en planetarisk ting«, der når det er intelligent nok, til at forlade den planet hvor det har udviklet sig, »så er det for intelligent til at ville tage afstand«. Livet udvikler sig der hvor det er plads. Underforstået er pladsen og tiden afgørende for om livet trives. Det beror ikke på menneskene.

Fra den mikroskopiske skala for insektiv til den kosmiske makroskala for interplanetariske rejser.

»Vi taber verden«, skriver redaktørerne, »hvis vi ikke skaber plads til livets brogede mangfoldighed på Jorden – til vandmyrer, frugtduer, vilde svin og alt andet levende, der ikke har nytte for mennesket.« Mennesket kan ikke længere være midtpunkt i vores opfattelse af jorden. Den antropocentriske tilgang, hvor jorden ses som en inaktiv masse, som

ressource for os, kender vi. Men nu er det som om det slår tilbage på os selv. Vi holdes til fange af et begænset syn på jorden og dermed også i sidste ende os selv. Vi har brug for indlevelse i andre livsformer, indlevelse i et sprog, der tilbyder indsigter i det som er udenfor rækkevidde, som vi ikke kan nå, men som vi kan forestille os, og som vi kan udforske. Vi er nødt til at finde nye måder at forholde os til de materielle betingelser for sansning og berøring med det levende.

Carstensen og Vermehren Holm ser »en potentiel sårbarhedspoetik i dette, en omvurdering af styrkeforhold, der minder om astronauternes velkendte chokoplevelse ved synet af planeten og de atmosfæriske lag udefra – den blege, blå plet«. Både teknologien og kunsten bygger verdener, men det afgørende i dag er, at »en eneste ændring i vævet, en fysisk lov, en landskabsmæssig, en historisk detalje trækker alt andet med sig«. Vi kan ikke længere beskytte os bag vores velkendte institutioner. Det er os der skal vækkes til dåd for at beskytte dem. Grøn kapitalisme, som lover at ændre alt, mens alt forbliver det samme, er ikke længere mulig. Nu handler det om at ændre på selve koordinaterne for hvordan vi ser og tænker jorden og verden.

EN NY SKALA

I sit bidrag »Skalerings historie«, skriver

idéhistoriker Christoffer Basse Eriksen: »Klimakrisen finder sted på en skala, den planetariske skala, mens vi mennesker lever vores liv i en helt anden og meget mindre skala, der er tilgængelig på en meget konkret facon. Samtidig tillægger vi de forskellige skalaer forskellige værdier. Klodens skala er altså inkommensurabel med vores skala, og derfor har vi så svært ved at handle på klodens vegne.« Det samme kan siges om migrationskrisen og økonomiens krise. Så snart tingene rykker tilstrækkelig langt væk fra os selv, er vi utilbøjelige til at reagere og handle. Vi fortsætter vores liv som hidtil. Det er i den forstand vi har brug for nye måder at kunne omgås afstanden og nærheden på, den store skala og den lille skala. *Ny Jord* er et forunderligt kik ind i alt fra mikroskopiske insektiv til interplanetariske rejser og ukendte territorier.

Det er ved at studere skaleringshistorie, at »vi kan gøre op med forestillingen om, at nogle objekter er for store, for langt væk eller for usynlige til, at vi kan yde indflydelse på dem«, hævder Basse Eriksen. Eller omvendt, at de kan få indflydelse på os, således at vi bemærker dem. »Skalabevidsthed« er også centralt for litteraturprofessor Frits Andersen, der med introduktionen af begrebet »planter dannelses«, ser mulighed for at skrive en ny historie, ikke kun for de menneskelige forhold, men også den ikke-menneske-

ge organiske og uorganiske verden. Med historien om planetarisk dannelse bliver det muligt at undersøge hvordan litteraturen har forestillet sig planeten, og dermed, ifølge Andersen, »hvordan litteratur har været med til at skabe grundlæggende forestillinger om kloden og havet, som i dag sætter de politiske handlinger over for fænomener som klimaændringer«.

Flere af bidragene kan læses som et stykke folkeoplysning, der genopdager den store fortælling om menneskets forhold til naturen og ikke mindst naturens indvirkning på mennesket. Her kan man blandt andet stifte bekendtskab med filosofen Georg Simmels tanker om landskabets stemning, som mere end blot de enkelte elementer (træer, dale, floder), men den enhed eller ånd der gennemtrænger et sted. Landskabets stemning beror på en særlig sjælelig deltagelse og som sådan knyttet til den konkrete begivenhed. Landskabsmaleriet er selv en konkret udforskning af en måde at »se« på. Også Carl von Linnés minutøse redegørelse for planternes liv og søvn, har folkeoplysningens fine karakter.

På en lidt anden skala finder vi den tyske retsfilosof Carl Schmidts tanker om jordens nomos. Det græske begreb stammer fra verbet *noein*, som betyder overtagelse, udnyttelse og inddeling. Og historien om jordens nomos er på mange måder historien om visse befolk-

ningsgruppers indtagelse af jorden, senere efterfulgt af de store opdagelsesrejsernes epoke, som især er eurocentrismens nomos, ikke mindst englændernes beherskelse af havet. Det er først efter første verdenskrig fra 1918 at de eurocentriske nomos ødelægges og nye magtkampe for hvordan jordens nomos skal forstås finder sig. Det er her vi står i dag – i en uafklaret situation, som Schmidt altså allerede skrev i 1954.

Måske er det kommet, det momentum vi har gået og ventet på.

sanselighed materialiserer sig. *Ny Jord* er dermed flere ting på én gang: liv, usikkerhed, omdannelse, forandring, overlevelse, afgrøder, biodiversitet og ny plads til de pattedyr der engang vandrende omkring vores baghave. Nogle gange er jorden den *vilde natur* (Snyder), andre gange *Moder Jord* (Ferriolo), andre gange igen den *opmålte jord* (Schmidt og Andersen) eller den *rytmiske jord* (Knut Viktor). Men *Ny Jord* er mere end dannelse, mere end en engageret litteratur, kunst og tænkning der reagerer på et fælles vilkår. Det byder også på en nærmest metafysiske vækkelse.

METAFYSISK RUM

»Det absolutte imperativ« ser den tyske filosof Peter Sloterdijk det 20. århundrede, som den mest lærerige epoke i verdenshistorien, hvad angår menneskeskabte katastrofer. Men de befalende autoriteter der skal få os til at handle, tilfælder ikke længere religionen. »Den eneste autoritet, som i dag kan sige: Du skal ændre dit liv!« er den globale krise, skriver Sloterdijk. En krise mærket af orienteringsløshed og usædthed, hvor vi per automatik reagerer med selvbeskyttelse og protektionisme. Men hvis krisen denne gang befaler os at handle, at ændre vores liv, er det fordi den bringer spørgsmålet om eksistensens relation til det levende helt op til overfladen.

Måske er det kommet, det momentum vi har gået og ventet på, det, der skal

bryde med den sorgløse logik der udmærker institutionerne og politikken i dag om bare at fortsætte i samme blinde spor. En mål- og nytteorienteret tilgang hvor alt er fanget ind af kapitalismens strøm og pengenes ækvivalens, hvor alt er i bevægelse, som vi får at vide, igen og igen, men hvor intet virkelig forandrer sig. *Ny Jord* handler derfor ikke kun om æstetisk-poetisk klimadannelse, men hvordan eksistensen overhovedet relaterer sig til det levende.

Spørgsmålet er nemlig om der i depressionen over klimakrisen åbnes for et metafysiske rum, et rum hvor det igen er muligt at stille spørgsmål til tidens indgroede naturalisme, til skabelse, til det at være menneske, til at arbejde, at bygge, bo og leve. Det begynder med Leibniz' store metafysiske spørgsmål, om hvorfor det er noget og ikke bare ingenting, og hvor vi støder mod en væg. Det er det fine med depressionen, at den har store ambitioner end terapien som skal forebygge den, og væggen den støder imod, er det de gamle tænkere og religioner kaldte for livets hellighed.¹ Hellig er en grænse som kun kan bestemmes fra én side. Du kan ikke passere grænsen og bestemme livet fra begge sider, for den anden side har ikke engang depressionen tilgang til. Faktisk giver dette en følelse af håb, at vi igen er nødt til at spørge os selv hvad der kan forstås ved det at være levende, hvad livets hellighed er. .../

FOTO: WOLFGANG HASSELMANN / UNSPLASH

I *Ny Jord* beskriver idéhistoriker Rune Engelbreth Larsen sitt møte med en av de siste villlevende bisoner i Bialowieża-skogen i Polen, Europas eneste gjenværende lavlandsurskog. FOTO: RETOFUERST / SHUTTERSTOCK

/... hvad ukærlighed er, hvorfor der er noget og ikke bare ingenting.

NATUREN FINDES

Altings usikkert og relativitet, er blevet billedet på vor tids levevis, og ikke desto mindre er det en tid mærket af tom gøtteløse og facade. For aldrig har vi troet så meget på de uendelige muligheder, på teknologiens proteser, på selvens realiseringer, samtidig med at vi forbliver indenfor en fælles moral hvor ingenting skiller sig ud, hvor vi ikke føler os kaldet til at bryde ud af trædemøllen, tage livet alvorligt på en anden skala. Selv om vi har opgivet troen på naturen som det transcendent Udenfor, den sande Moder Jord eller det store vildnis, som ikke lader sig adskille fra de menneskelige livsformer og design, betyder det ikke at det slet ikke er noget udenfor, at al hvad der kommer udefra, allerede skulle være elimineret af vores egne konstruktioner.

Når filosofen Timothy Morton fastholder at naturen ikke eksisterer, at den ikke er andet end et gøtteløst, et resultat af konsumideologi eller en romantisk forestilling, opgiver han enhver idé om naturens ydreside. For ham og en stor del af samtidens tænkere befinder alt sig indenfor. De har forladt forestillingen om et

udenfor. *Ny Jord* er derimod et forsøg på at genopdage denne forestilling, om naturen som en plads der rummer anderledes forudsætninger der ikke er givet med os selv. Tidsskriftet stiller spørgsmålet om hvordan eksistensen relaterer sig til et levende udenfor. Afgørende er hvordan der skabes kontakt med det levende. I en verden hvor alt kan være alle andre steder og skifte plads, må vi insistere på det den franske filosof Frédéric Neyrat i *Atopies. Manifeste pour la philosophie* (2014) har kaldt naturen som et ikke-sted, den kraft ved det levende som vi må relatere os til, om vi vil eksistere, om vi endnu vil stå i forhold til et udenfor der bevæger det som er indenfor. Verbet «at eksistere» kommer af latin *ex*, udenfor, og *sistere*, at være placeret, være stående. At eksistere er at leve i en forlænget eller udstrakt form.

At eksistere er at leve i en forlænget eller udstrakt form.

Så hvordan er vores eksistens relateret til det levende? I *Ny Jord* er det kunstens, håndværkets og tænknings opgave at

grube enhver situation, ethvert tilfældigt møde mellem mennesker og dyr, vegetation og ting, for derved gennem opdyrke et lille udsnit af verden, bruge stedet, planterne, træerne, farverne, insekterne og lydene, til at vise enhver singular eksistens som foruroligende, sær og anderledes, ikke for at bylde de uendelige muligheder og deres spredte virkninger, men for at bekræfte denne levende eksistens' underfundige måde at forlænge, relatere og forbinde sig med verden på.

KOSMISK KRIG

I både tekst og billeder viser *Ny Jord* flere elementer til en opvågning, til en vækkelse af de forunderlige måder liv forbinde sig på. Her findes en overrumplende mønsterdannelse (Knud Viktors lydmaleri), en ny verdenspoesi (Signe Gjesing), en fri brug af de fire elementer ild, vand, luft og jord (Gaston Bachelard). Eksempler og forsøg på at udforske denne grænse, heligheden, til et «du må ændre dit liv»-møde som Rainer Maria Rilke skrev om, ikke mindst i mødet med det uforudsete, en økologisk *metanoia*, en mental omlægning af sindet. Det handler ikke bare om at forsvare naturen, men at lade den genvinde sin plads på nye måder, at tage den som lærerest på ny.

«I vildmarken finder vi en beskyttelse af verden», skriver Henry David Thoreau i sit essay «Om at vandre» fra 1861. Det vilde rummer det uventede, og dermed også håbet og åbningen. Men «det vilde» er ikke nødvendigvis den vilde natur, snarere opdagelsen af en intimitet med det anderledes underfundige. Idéhistoriker Rune Engelbreth Larsen skriver om denne intimitet i *Ny Jord*, her som et møde med en af de sidste fritlevende bison en lys morgen i den polske Bialowieża-skoven. Det er en oplevelse der i denne tids masseudden af pattedyr, politisk set kalder på opgaven om igen at skabe plads (mere sammenhængende vild natur) på jorden så nogle af disse dyr kan vende tilbage. Forfatter Liv Sejrbø Lidgaard's feltnoter fra elven Skjern Å i det vestlige Jylland beskriver en tilstand hvor de mindste insekter og planter og bevægelser rækker ud efter hinanden og verden, mens mennesket trækker sig tilbage eller forsvinder. Mens Peter Handke i «Ildfluernes epopé» fortæller om sin opdagelse af hvordan ildfluernes glødende lys tilføjede de natlige træer og de modnede frugter deres helt egen ejendommelige natsskikkelse.

«FESTEN FOR DEN SKJULTE SKAT»

Fortællingen om udrikslen fra det jor-

diske paradys og tanken om at leve i eksil fra den egentlige verden, der repræsenterer den oprindelige mening med livet, er en grundlæggende myte i den jødiske og kristne kulturverden. Myten kan tolkes religiøst, eksistentielt, biologisk, for eksempel gennem barnet og moderskabet. Allerede i *Ny Jord*'s første nummer fra 2015 hersker der en nær sammenhæng mellem kunst og hedenskab, mellem videnskab, filosofi og alkymi. I det nye nummer kommer det til udtryk gennem kunstnerne Knud Victor og Ursula Reuter Christiansens tilgang til kunst, håndværk og konkret liv, Silvia Federicis essay om frygten for kvindens dæmoniske kraft og frugtbarhed, Aksel Haaning om alkymiens esoteriske skrifter og den nævnte Ferriols tanker om havens som mytologi for ånd og livsform. *Ny Jord* kan snildt læses som en tilslutning til Spinozas tanke om enhed mellem ånd og materie. Anden, her lyset, kan ad alkymistisk vej i sjældne øjeblikke blive synlig i legemerne, en manifestation af den egentlige virkelighed.

I sit essay «La festa del tesoro nascosto» (1996) om Elsa Morante, skriver Giorgio Agamben med en parafisering fra den italienske forfatter, at vi efter udrikslen af paradiset og den umulige tilbagevenden, kun i glimt, gennem filosofien

og kunsten, kan opdage «festen for den skjulte skat», den gave fra lyset, der bærer legemerne, herunder naturen og dyrene, til at forvandle sin usynlige fest til en jordisk epifani. I den forstand er *Ny Jord* også redskaber til en ny utopi, til en anden levested og til en anden offentlig samtaleform, der bryder med både akademisk diskurs og med kunststetikens lukkede reservater. Altså, jorden som mødested for en ny type af samtale, en ny forestillingskraft, en ny litteratur. Jeg håber næste nummer også vil tage hånd om byens jord, dens mange lag af fortid, geologi og ny teknologi, som presser andre historier og en anden litteratur frem, der får os til at se, sans og tænke på nye måder over hvad det vil sige at dyrene forsvinder, at jorden skifter former og tører ud, hvad hele denne forandring gør ved det at være jordboer.

© norske LMD

Ny Jord. Tidsskrift for naturkritik, nr. 3-4, red. Jørgen Carstensen og Andreas Vermehren Holm, Forlaget Virkelig, København, 2019.

1. Tak til Stian Gregaard for denne pointe.
2. Engelsk udgave: *Allegro: Manifesto for a Radical Existentialism*, overs. Walt Hunter og Lindsay Turner, Fortham, 2018.

LE QUIZ diplomatique

FRIDA SKATVIK
Quizmaster (frida@lmd.no)

Språk

- Og noen ord mangler vi på norsk. Hva står de britiske tidsmarkere CE og BCE for?
- Hva er de to mest utbredte språkene i verden?
- Noen ord har gått ut av dagligspråket. Hva gjorde en koldjomfru?
- Hva betegner den engelske termen *fortnight*?
- Hvilken afrikansk hovedstad er den nest største franskspråklige byen i verden, etter Paris?

Geografi

- I hvilken delstat er Denver hovedstad?
- Hvor ligger Niagarafallene?
- Hvilken by i Iran regnes som sjiamuslimenes teologiske sentrum?
- Hvilket hav har Brasil kystlinje mot?
- Hvilket hav har Peru kystlinje mot?

Historie

- Hva het den første kvinnen som mottok Nobelprisen i litteratur i 1909?
- Hvilken by ble sete for Nordens første erkebiskop i 1104?
- Hvor mange amerikanske presidenter er blitt stilt for riksrett?
- Når ble Berlinmuren bygget?
- Marie Curie fikk Nobelprisen i fysikk i 1903 (med Pierre Curie og Henri Becquerel) og i kjemi i 1911. Hvilke radioaktive grunnstoffer oppdaget hun?

Natur

- Omtrent hvor lange er dagene ved ekvator?
- Nevn et eksempel på fenotype hos et individ.
- Hvilken dyregruppe var dinosaurernes nærmeste slektning?
- Hva er flygenetikk vitenskapen om?
- Hvilken familie inngår påfugler i?

Poengscore

0-5 riktige: Den som lite vet, lite glemmer.

6-15 riktige: Bære de middelmådige er alltid på sitt beste.

16-20 riktige: Den som tror han er utlært og ferdig, er ikke utlært – men ferdig.

Språk: 1. Common Era / Betone the Common Era (lisverer «etter / MÅNEDENS DOM»
2. Engelsk og mandarin (kinesisk). 3. Kvinne (for «vår tilstedeværelse»). 4. 1. Dagret. 5. Kinesisk. 6. (Sjeldne) 7. På grensen mellom Canada (USA) og USA (New York). 8. Qom. 9. Amerikanske. 10. Slikteløst. 11. Sema. 12. Lunde. 13. Tre. 14. Andrew Johnson (1868). 15. Polonium (1996) og Donald Trump (2019). 16. 1. 1961. 17. Polonium (1996) og Donald Trump (2019). 18. Fugler. 19. Vitenskapen om et avvikende siktetpunkt mellom etter. 20. Faseren mellom.